

De Gulden Middenweg opererend tussen de disciplines

De laatste 100 jaar is de wereld in een stroomversnelling geraakt: de wetenschappen hebben een ongekende sprong in ontwikkeling gemaakt, er is weinig meer dat niet onderworpen is aan livjige studies naar oorsprong, ontwikkeling en toekomstbeeld. In die afgelopen eeuw is er meer vooruitgang geboekt dan in de duizend jaar daarvoor. Ook de wereldbevolking is enorm gegroeid. Uit onderzoek van het US Census Bureau¹ blijkt dat de populatie in 150 jaar bijna verzesvoudigd zal zijn. Van 1.650.000 in 1900 tot, volgens de prognose, 8.909.000 in 2050. Dat heeft uiteraard verstrekkende gevolgen voor onze omgeving.

De mens heeft zijn leefgebied sterk gecultiveerd. Niet alleen de directe omgeving heeft het moeten ontgelden, ook verre oorden, waar de ware wereldburger bij voorkeur zijn producten haalt, maken deel uit van de 'global footprint'². Complete continenten zijn in korte tijd omgeploegd en getransformeerd tot metropolen met capaciteiten die de fantasie te boven gaan. De eisen en wensen van de moderne consument zijn de oorzaak van massale ontbossing en slavenarbeid, producten vinden hun weg naar het rijke westen, internationale handel is de norm. De wereld krimpt. Globalisering is een feit.

In het door Kurt Spellmeyer en Richard Miller samengestelde boek "The New Humanities Reader" is een dwarsdoorsnede te vinden van werk van geëngageerde journalisten en wetenschappers. Zij proberen de kenmerken van de moderne maatschappij met onderzoek onder woorden te brengen. Zo dragen zij, volgens Miller en Spellmeyer, hun steentje bij in het opzetten van de nieuwe manier van denken.

"The uniqueness of our time requires that we devise new understandings of ourselves and of the world. (...) Beyond the reach of what we know here and now, nothing seems to matter."

Miller, R.E., Spellmeyer, K., (Eds.). (2006). *The New Humanities Reader* (2nd ed.). Boston, p xiii, xvi (preface)

Elk afzonderlijk zijn de opgenomen stukken echter niet veel meer dan de uitlatingen van een willekeurige auteur. Pas in een ruimere context tonen de essays hun ware kracht: ze lenen zich, in combinatie met de andere stukken, uitstekend voor het multidisciplinaire denken waar vandaag de dag behoefte aan is. In de moderne maatschappij wordt politieke, sociale en culturele problematiek doorlopen geherdefiniëerd. Globalisering, of de verdichtende context, is er de oorzaak van dat er niet één sluitend oordeel te vellen valt over een breed scala aan kwesties. De diversiteit aan etnische groeperingen en de met goede bedoelingen geplaveide morele rooftocht van het rijke Westen zijn een voorbeeld van deze moderne problematiek.

Mary Kaldor³ ziet die ontwikkeling als voorname oorzaak van een verschuiving in oorlogstechnieken en -terminologie, wat een herdefiniëring van het begrip 'oorlog' betekent. De 'new war', zoals zij eraan refereert, is niet langer een beschaafd uitgevochten veldslag tussen twee naties, maar een oneindige keten van actie-reactie tussen groeperingen en minderheden die in onmin verkeren. Omdat middelen heden ten dage zeker niet tekort schieten, is er geen groepering zo klein of ze beschikt over krachtig wapentuig. Daardoor wordt de etnische balans bijzonder fragiel en gaat er in politieke brandhaarden als Afghanistan en Gaza geen dag voorbij zonder fysiek

¹ Historical Estimates of World Population. <http://www.census.gov/ipc/www/worldhis.html>, laatst bezocht 7 nov. 2007, 15:31

² De 'global footprint' staat voor de mate waarin je als individu of instantie een beroep doet op de draagkracht van de Aarde. Hoe groter de footprint, hoe meer Aardse grondstoffen er worden aagewend voor persoonlijk welzijn. <http://www.footprintnetwork.org/>

³ Kaldor, M., 1999, "Beyond Militarism, Arms Races, and Arms Control", in: Miller, R.E., Spellmeyer, K. (eds.), *The New Humanities Reader* (2nd ed.) (2006). Houghton-Mifflin, Boston, p. 268 - 284.

geweld. Dit is volgens Kaldor te wijten aan de reactie van President George Bush van de VS op de aanslag op het WTC van 11 september 2001. Bush vertaalde de aanslag als een aanslag op het Westen, en daarmee heeft hij oost en west in een oneindige strijd doen belanden.⁴

Globalisering is niet voor niets de ruggegraat van het moderne denken. Het heeft de moderne, welvarende westerse maatschappij (*de beruchte, grenzeloze VOC-mentaliteit ligt aan de basis*) gevormd maar kent ook duidelijke schaduwzijden. Zo heeft zich een morele arrogantie meester gemaakt van de enige nog resterende supermacht: de Verenigde Staten.

Sinds de overwinning op de USSR, ten tijde van de Koude Oorlog, hebben de Verenigde Staten te kampen met een schromelijk meerderwaardigheidscomplex. Dit uit zich vooral in de vermeende morele superioriteit die de VS niet onder stoelen of banken steekt, 'Exploration 2.0' is het gevolg: cultureel en intellectueel landje-pik, ongehinderd door enige morele scrupules.

Martha Nussbaum, Amerikaans filosofe, meent dat de Westerse waarden geschikt zijn voor iedereen. Sterker nog: ze stelt dat een ieder die die waarden afwijst redeneert vanuit een onbuigzame cultuur die volgens haar dat predikaat niet mag dragen. De aanval openen op dergelijk streng conservatisme vindt ze niet bezwaarlijk.

"There are universal obligations to protect human functioning and its dignity. (...) If that involves assault on many local traditions, (...) so much the better, because any tradition that denies these things is unjust."

Nussbaum, M., 1999, "Women and Cultural Universals", in: Miller, R.E., Spellmeyer, K., (eds.), *The New Humanities Reader* (2nd ed.) (2006). Houghton-Mifflin, Boston, p. 360.

Nussbaum formuleert in haar 'capabilities approach'⁵ de basismogelijkheden tot ontplooiing waarover elk individu zou moeten beschikken, waaronder politieke controle over de eigen omgeving. Dat insinueert democratisering en dat is niet altijd een goed idee, zo stelt Amy Chua.

"But unless democracy means something more than unrestrained majority rule, calling for democracy in the developing world can be shortsighted and even dangerous."

Chua, A., 2003, "A World on the Edge", in: Miller, R.E., Spellmeyer, K., (eds.), *The New Humanities Reader* (2nd ed.) (2006). Houghton-Mifflin, Boston, p. 111.

Chua, van Chinese afkomst, schetst een beeld van de situatie op de Filippijnen, waar haar familie, als etnische minderheid, commercieel succesvol is. Het gevolg is een door rancuneuze onderbuikgevoelens gedomineerde Filipino-meerderheid. Democratie zou in dat geval uitmonden in volksmenerij door de eerste de beste charismatische oproerkraaiër die de vinger legt op de ongelijkheid, een kentering in heersende moraal teweegbrengt en stabiliteit definitief om zeep helpt. De omgeving vervalt in criminaliteit en de context verloedert, resulterend in etnische zuiveringen onder de commercieel succesvolle minderheden. Oftewel, torpedering van de eigen economie met desastreuze Zimbabwaanse taferelen tot gevolg. Malcolm Gladwell erkent de kracht van de context en beschrijft in "The Power of Context"⁶ in hoeverre het individu, alsook de maatschappij, onderhevig is aan omgevingsvariabelen.

Wie er in dit debat uiteindelijk als morele overwinnaar wegloopt, Chua of Nussbaum, is niet

---

⁴ "You are either with us or with the terrorists", waren de letterlijke woorden van President George W. Bush. In een 45 minuten durende rede, gehouden op 21 september 2001, in het heetst van de strijd, was dat zijn waarschuwing gericht aan andere landen.

⁵ De capabilities approach is Nussbaum's bekendste wapenfeit: een lijst van mogelijkheden die het individu moet kunnen benutten, variërend van het kunnen leiden van een 'normaal' leven tot recht op seksuele intergiteit en speelruimte. Is dit niet het geval, dan zijn de leefomstandigheden niet in orde.

⁶ Gladwell, M., 2000, "The Power of Context", in: Miller, R.E., Spellmeyer, K. (eds.), *The New Humanities Reader* (2nd ed.) (2006). Houghton-Mifflin, Boston, p. 179 - 195.

relevant. Het belangrijkste is dat de lezer van beide auteurs zich realiseert dat elke kwestie twee kanten heeft en dat beide kanten beschikken over zowel positieve als negatieve aspecten. Die gewaarwording is het begin van interdisciplinair denken, en uiteindelijk van interdisciplinair handelen.

Nu is er in de globale problematiek geen directe oplossing aan te wijzen, maar als de interdisciplinaire lijn ver genoeg wordt doorgetrokken zal resolutie allicht dichter benaderd worden dan vanuit specialistisch perspectief, want daar maken zowel Chua als Nussbaum zich schuldig aan. Het is dus aan een nieuwe generatie intellectuelen om de het werk op te vatten waar de specialisten de definitie van het probleem afgerond hebben.

Miller en Spellmeyer demonstreren hun term '*connective thinking*' aan de hand van het debat tussen Chua en Nussbaum:

"We might assume, as Nussbaum does, that everyone stands to benefit from accepting Western values, yet imposing our values elsewhere in the world may increase social tensions to the breaking point. Conversely, we might prefer to believe, along with Chua, that differences of culture and history need to be respected. But what happens when respect for cultural differences leads us to ignore the suffering of women and minorities?"

Miller, R.E., Spellmeyer, K. (eds.). (2006). *The New Humanities Reader* (2nd ed.) (2006). Boston, p. xx (preface).

Hiermee wordt het vraagstuk *relativisme / universalisme* geïllustreerd. Kiezen we voor relativisme, en knippen we een oogje dicht voor het lijden van vrouwen en minderheden elders ter wereld, dan verliest het vraagstuk een grotere context waarin goed en fout nader gedefinieerd zijn. Zonder die handvesten raken velen in de war, getuige ook de reactie van het publiek op de ongrijpbare lezing over relativisme van Dr. Rosja Mastop, verbonden aan de faculteit Wijsbegeerte van de Universiteit Utrecht, "*Alles is relatief*". Mastop stelt dat als men eenmaal een bewuste keuze maakt voor één van beide, het gevaar voor doorschieten op de loer ligt.

Hoe relativisme en universalisme (of absolutisme) te doseren? Een discussie over relativistische opvattingen, zoals religie, is niet afhankelijk van wie werkelijk de absolute (en universele) waarde (indien aanwezig) weet te extraheren, maar van wie de beste en rijkelijkst geïllustreerde argumenten op tafel legt. Dergelijke relativistische discussies hebben geen waterdichte resolutie en zijn daarom uitstekend studiemateriaal voor interdisciplinaire academici in spé. Veel van de problemen die zij uiteindelijk op hun bord krijgen, verlangen een compromis en geen sluitend antwoord. Relativeren is dan een belangrijke eigenschap die het verschil tussen interdiscipline en specialisme kan uitmaken. Bovendien hanteren de "*verschillende wetenschappen vaak hun eigen idioom en terminologie*", zo vertelt Mastop, "*die onderlinge communicatie bemoeilijkt.*" Ook hier is een interdisciplinaire mediator geen overbodige luxe. "*Relativiteit verheldert de termen en de normen, en zo wordt het probleem voor meerdere vakgebieden begrijpelijker.*"

Interdisciplinair denken is dus een belangrijke handreiking die geboden kan worden bij het zoeken naar oplossingen voor gewichtige globaliseringsproblematiek. Eric Schlosser beschrijft in zijn stuk over de zegetocht van de fastfoodindustrie hoe McDonald's als constante factor overal ter wereld blijft opduiken. Met de nieuwe slogan, "*Global Realization*" (tevens de titel van Schlossers stuk) zet de McDonald's Corporation de aanval in op de internationale markt.

Global Realization staat voor de doeleinden die McDonald's Corporation zichzelf hebben gesteld onderweg naar wereldheerschappij. Hiermee vervult McDonald's een dubbele rol in het globaliseringsproces. Enerzijds staat McDonald's voor ongekende uniformiteit. Overal ter wereld is

---

⁷ "Gevaarlijk idee: Alles is relatief" Woensdag 3 oktober, 13:00 – 13:55, Boothzaal, Universiteitsbibliotheek Universiteit Utrecht.

hetzelfde voedsel te krijgen, zien de restaurants er hetzelfde uit, alles is hetzelfde, alleen het uitzicht is anders. Op het eerste gezicht absoluut geen relativistisch hulpmiddel ter verbetering van de wereld. Maar aan de andere kant is McDonald's dankzij haar uniformiteit voor iedereen herkenbaar. Iedereen die zich rekent tot de consumentenschare van McDonald's behoort tot de doelgroep, en dat verbreedert. Thomas Friedman's *'Golden Arches Theory of Conflict Prevention'*⁸ stelt dat geen twee landen die McDonald's huisvesten ooit een onderlinge oorlog hebben uitgevochten, oftewel, dat commerciële argumenten zwaarder wegen dan morele argumenten, waar het conflict aangaat. Relativeren via een constante lijkt juist extra effectief.

Het is dus voor een groot deel de omgeving die het gedrag bepaalt. Zo oefent McDonald's extreme controle uit over haar context. De situatie is vertrouwd en wordt niet langer gezien als iets buitenlands. Bij navraag bij een medewerker van de McDonald's in het Oost-Duitse Plauen of er weleens confrontaties zijn met neo-nazi's vertrouwt de medewerker Schlosser lachend toe: *"People in this area do not consider McDonald's to be foreign"*⁹.

Fastfood biedt ontwikkelingsculturen een uitzicht op voorspoed en vrijheid, zoals Canadese chocola voor Nederlanders. De droom van open zicht, wijde landschappen en de *American Way* wordt in hapklare brokken geconsumeerd in volledig gestileerde en Amerika imiterende fastfoodrestaurants. Consumenten schakelen hun kritische blik uit, gaan op stand-by en vergapen zich aan de plastische en maakbare Amerikaanse moraal. Rood en geel en de *'golden arches'* werken hypnotiserend en pas weer enkele kilometers op weg speelt het schuldgevoel op richting het arme slachtvee en de uitgebuite loonslaaf met petje en nametag die je te woord gestaan heeft. Maar alles bij elkaar staat McDonald's garant voor een snuifje American Dream.

Uiteindelijk leidt de krimpende wereld tot een nieuwe wereldorde waar iedereen deel van uitmaakt. Vooralsnog blijven enkele groeperingen weerstand bieden tegen de Westerse norm, en wie weet hoeveel slachtoffers er nog moeten vallen voor assimilatie een feit is. Vroeg of laat zullen we echter allemaal met elkaar door één deur moeten, en dat is precies waar Mary Kaldor, Martha Nussbaum, Malcolm Gladwell, Eric Schlosser en Amy Chua naar verwijzen. De instabiliteit die nu nog de norm is kan enkel met het nieuwe, interdisciplinaire denken het hoofd geboden worden. Globalisering naar het volgende stadium: *Exploration 3.0*, voorbij de landsgrenzen en de lucht in?

Fysisch geograaf Dr. Maarten Kleinhans van de Universiteit Utrecht is vóór, maar wijst wel op de astronomische bedragen die ermee gemoeid gaan¹⁰. Bij eventuele kolonisatie van Mars zouden de kosten op ongeveer €3.000.000 per persoon per dag neerkomen, en dan is er nog niet eens rekening gehouden met ontwikkeling en onderhoud. Mocht er mettertijd echt behoefte komen aan een nieuwe Aarde, dan is zuurstofwinning uit gas mogelijk, maar zeker geen sinecure, om nog maar te zwijgen van hoe de migranten in groten getale naar Mars moeten worden vervoerd. Om in de verre toekomst de wereldpopulatie op peil te houden zouden dat er zeker 30.000.000 per dag moeten zijn. En dat is, vooralsnog, onmogelijk. Toch houdt Kleinhans de mogelijkheden open: *"Het doel is rond 2035 een man op Mars te hebben staan!"*

Tot die tijd zijn er nog genoeg Aardse vraagstukken die om een interdisciplinaire oplossing roepen. De actualiteit heeft een dringende behoefte aan relativering en dito antwoorden op prangende vragen. Vooral waar het religieuze conflicten aangaat en conservatisme tegen progressiviteit stuit is een onderhandelaar zeer gewenst. Iemand die weet van beide hoeden en randen, iemand die zich wijdt aan het constructief ineenschuiven van normen en waarden als compromis tussen pompen en

⁸ Chua, A., 2003, "A World on the Edge", in: Miller, R.E., Spellmeyer, K. (eds.), *The New Humanities Reader* (2nd ed.) (2006). Houghton-Mifflin, Boston, p. 107.

⁹ Schlosser, E., 2001, "Global Realization", in: Miller, R.E., Spellmeyer, K. (eds.), *The New Humanities Reader* (2nd ed.) (2006). Houghton-Mifflin, Boston, p. 516.

¹⁰ "Gevaarlijk idee: Leven op Mars", woensdag 26 september, 13:00 – 13:55, Boothzaal, Universiteitsbibliotheek Universiteit Utrecht.

verzuipen.

Hoewel velen zullen beweren dat algehele consensus een utopie is, bestaat er een mogelijkheid weer naar elkaar toe te groeien. De mensheid is met het uiteenvallen van oercontinent Pangea langzaam uit elkaar gegroeid en gedurende duizenden jaren zeer divers ontwikkeld. Dankzij globalisering leren we elkaar weer kennen, en het is even wennen, maar uiteindelijk kunnen we maar het beste met elkaar proberen op te schieten, want een alles vernietigende oorlog zal niet veel zoden aan de dijk zetten.